

Filmoteka
Szkolna

Arka, reż. Grzegorz Jonkajtys (2003; film animowany)

Kierunki interpretacji i zagadnienia interpretacyjne

1. Stary człowiek i starość jako temat tekstów kultury.

- Bohater *Arki* w pierwszych minutach filmu:
  - stary człowiek bez imienia, z charakterystyczną twarzą;
  - bohater, przywódca ludzi uciekających przed zarazą;
  - dźwigający ciężar odpowiedzialności;
  - heroiczny i tragiczny zarazem (odkrycie u siebie wirusa i decyzja o samobójstwie).
- Odkrycie prawdziwej tożsamości bohatera w ostatnim ujęciu filmu (pacjent domu spokojnej starości).
- Stopniowe odsłanianie prawdziwego wymiaru klęski bohatera: wyspa okazuje się zbyt mała dla uciekinierów, a w dodatku istnieje ona tylko w wyobraźni.
- Relacje bohatera z opiekunami zobrazowaniem jego tragicznej sytuacji (samotność, lęki egzystencjalne, poczucie zdeptanej godności); funkcja „zwierzęcych” twarzy postaci.
- Wyimaginowany świat bohatera wyrazem tęsknoty za inną rzeczywistością (dążenie do arkadyjskiej wyspy, wolnej od zarazy).
- Niekonkretność miejsca i czasu wydarzeń oraz brak danych o bohaterze (*everyman*) – wykładnią uniwersalnej wymowy dzieła: tragizm starości; koszmar ostatnich dni spędzanych w domu starców.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- Homer, *Iliada*
  - postaci otaczanych szacunkiem dostojnych starców, uosabiających mądrość, godność i siłę ducha (np. Nestor, Priam).

- Johann Wolfgang Goethe, *Faust*

– starość Fausta jako samoświadomość klęski, kiedy to uzmysławia on sobie, że zmarnował życie i nie zdobył prawdziwej wiedzy; oddanie duszy diabłu za przywrócenie młodości, by lepiej poznać świat i szukać sensu życia.

- Adam Mickiewicz, *Oda do młodości*

– starość synonimem gnuśności, egoizmu i stagnacji; skontrastowana z młodością, będącą (zgodnie z duchem romantyzmu) syntezą wszelkich wartości.

- Adam Mickiewicz, II część *Dziadów*

– starcy jako strażnicy pamięci pokoleń, przekazujący tradycję i wartości konsolidujące wspólnotę (np. rola Guślarza w obrzędzie dziadów).

- Bolesław Prus, *Lalka*

– liczne kreacje starych ludzi reprezentujących różne warstwy społeczeństwa i różne aspekty charakterologiczne, np. stary Mincel (cnoty uczciwego kupiectwa o niemieckich korzeniach); stary Szlangbaum (środowisko bogatych Żydów przejmujących inicjatywę społeczną); profesor Geist; szlachetna prezesowa Zasławska, ostatnia prawdziwa arystokratka; groteskowa postać barona Dalskiego.

– sztuczne postarzanie się Ignacego Rzeckiego wyrazem anachroniczności jego wizji świata.

2. Funkcje nawiązań do starożytnych mitów w utworach literackich i dziełach należących do innych dziedzin sztuki.

- Arka jako motyw tytułowy (statki, na których ostatni reprezentanci ludzkości szukają ocalenia przed zagładą).

- Biblijny motyw arki (potop) i jego znaczenia.

- Paraboliczność fabuły filmu ujawniona dopiero w ostatnim ujęciu.

- Nowe konteksty biblijnego motywu arki: ludzkość szukająca ratunku przed kataklizmem zmierza ku arkadyjskiej wyspie, wolnej od zarazy (tęsknota za pierwotną harmonią, wizja nowego świata).

- Podwójny kontekst interpretacyjny arki:

– ratowanie ludzkości i walka o jej przetrwanie (sytuacja przypominająca biblijny potop);

– psychiczna samoobrona bohatera uciekającego w wymyślony świat (godności, wielkich spraw i czynów) przed koszmarem życia w domu starców.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

[Uczeń dysponuje bogatym materiałem nawiązań biblijnych w literaturze; tu wskazano jedynie kilka związanych z motywem potopu i arki Noego.]

- Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

– porównanie karczmy w Soplicowie do biblijnej arki Noego.

- Henryk Sienkiewicz, *Potop*

– porównanie najazdu Szwedów i szybkości ich podboju ziem polskich do potopu, zaś Jasnej Góry z cudownym obrazem Matki Bożej – do arki Noego unoszącej się na wodach i – tak jak biblijna arka – zapowiadającej odrodzenie ludzkich serc.

- Stanisław Wyspiański, *Wesele*

– bronowicka chata rozświetlona i „rozśpiewana” wydaje się Racheli podobna do arki; przyciąga ją swoją tajemniczością i pięknem.

3. Sposoby ujęcia motywu podróży w dziełach z różnych dziedzin sztuki.

- Fabuła filmu: podróż na statkach ostatnich przedstawicieli ludzkości w poszukiwaniu krainy wolnej od zarazy (ucieczka przed zagładą).

- Sens uniwersalny: podróż w poszukiwaniu utraconego raju, życia w harmonii z naturą, bez strachu przed śmiercią.

- Kontekst biblijny: arka Noego ratująca człowieka i inne gatunki istot przed potopem (podróż ku odrodzeniu ludzkości).

- Sens ujawniony: podróż człowieka ku kresowi swego życia (ostatni etap tej podróży).

- Topos *homo viator* – kluczem do interpretacji postaci bohatera.

- Sens symboliczny: podróż obrazem tęsknoty za inną, lepszą rzeczywistością; podążaniem za marzeniami, poszukiwaniem sensu życia i wartości człowieczeństwa.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- Homer, *Odyseja*

– podróż Odyseusza wracającego przez wiele lat do domu – metaforą życia jako wędrówki, podczas której człowiek napotyka przyjaciół i wrogów, musi walczyć z przeciwnościami losu, ale również doznaje wsparcia.

- Miguel de Cervantes, *Przemysłny szlachcic Don Kichote z Manczy*
  - trzy wyprawy biednego hiszpańskiego szlachcica, który wyobraził sobie, że jest szlachetnym rycerzem i wyrusza, by realizować rycerskie ideały; w swojej fantazji nadaje zwykłemu, banalnemu światu (postaciom, miejscom, wydarzeniom...) cudowny, heroiczny wymiar.
- Adam Mickiewicz, *Sonety krymskie*
  - bohater cyklu, romantyczny artysta-wygnaniec, podróżuje po Krymie, podziwiając piękno jego przyrody oraz egzotykę kultury; kontempluje oglądane miejsca i snuje refleksje nad samotnością człowieka oraz przemijaniem.
- Ryszard Kapuściński, *Podróże z Herodotem*
  - podróż jako pasja życia; wyraz nigdy niezaspokojonej potrzeby poznawania świata i ludzi (ta sama pasja łączy współczesnego reportażystę Ryszarda Kapuścińskiego i jego mistrza sprzed wieków Herodota).

4. Marzenia i fantazje bohaterów różnych tekstów kultury jako sposób ucieczki od realnego świata.

- Dwa wcielenia bohatera filmu: rzeczywiste (pensjonariusz domu spokojnej starości) i wyimaginowane (heroiczny przywódca szukającej ratunku ludzkości).
- Fantastyczno-naukowy rodowód fantazji bohatera.
- Uwnioślająca funkcja biblijnego kontekstu wyimaginowanej podróży (Arka Noego).
- Różne aspekty fantazji o podróży na tankowcach:
  - marzenie o arkadyjskiej, idealnej krainie, gdzie ludzie będą szczęśliwi;
  - marzenie o odzyskaniu poczucia wartości i godności ludzkiej;
  - marzenie o godnej starości i śmierci;
  - marzenie o heroicznych postawach i czynach.
- Pozycja i rola bohatera w wyimaginowanym świecie skonstruowana z jego rzeczywistą sytuacją.
- Zaskakujące zakończenie filmu (ostatnie ujęcia) jako dramatyczna puenta jego marzeń.

Przykładowe utwory literackie korespondujące z zagadnieniem:

- Mitologia grecka
  - Ikar archetypem marzyciela i idealisty – skonstruowany z pragmatycznym Dedalem.

- Miguel Cervantes, *Przemyslny szlachcic Don Kichote z Manczy*
  - biedny hiszpański hidalgo, rozczytany w rycerskich księgach, wyrusza w świat, by jako błędny rycerz walczyć ze złem i przeżywać wspaniałe przygody; w swojej fantazji nadaje zwykłemu, banalnemu światu (postaciom, miejscom, wydarzeniom...) cudowny wymiar.
- Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*
  - postać hrabiego jako nieco satyryczny obraz romantycznego marzyciela, który postrzega świat według literackich schematów i w taki też sposób żyje.
- Bolesław Prus, *Lalka*
  - Stanisław Wokulski – człowiek czynu i pragmatyk, a zarazem wielki marzyciel, który przeżywa miłość ukształtowaną pod wpływem romantycznych wzorców literackich (co staje się przyczyną jego klęski);
  - fantazje polityczne Rzeckiego (interpretacja „dziwnych” zachowań Wokulskiego, kult Napoleona).
- Joseph Conrad, *Jądro ciemności*
  - marzenia Kurtza o postępie i cywilizacyjnej misji białego człowieka a jego rzeczywista działalność w kolonii afrykańskiej.

Inne zagadnienia przydatne do interpretacji filmu

- Sposoby ukazania **samotności** człowieka i jego **lęków egzystencjalnych** – w literaturze i dziełach innych sztuk.
- **Paraboliczność świata przedstawionego** i jej funkcje w dziełach różnych sztuk.
- **Różne punkty widzenia i różne sposoby odbierania rzeczywistości** jako temat tekstów kultury.
- **Pytania filozoficzne**, do których inspirują teksty kultury.

Słowa kluczowe

arka/statek, potop, starość, *homo viator*, życie, wędrówka, choroba, samotność